

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-24>

УДК 331.5

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

PROBLEMS RELATED OF LABOR USING RESOURCES IN UKRAINE

Трофанюк Роман Іванович
аспірант,
Маріупольський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5963-4422>

Trofanyuk Roman
Mariupol State University

Стаття присвячена актуальним проблем ефективного використання трудових ресурсів в Україні. Метою статті є дослідження проблем використання трудових ресурсів в Україні. Для вчасного виявлення проблем, формування напрямів їх вирішення авторами застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. За допомогою порівняння виявлено та систематизовано проблеми використання трудових ресурсів, сформувано напрями їх вирішення в Україні під час війни. Абстрактно-логічний метод застосовано для теоретичних узагальнень та підбиття висновків. Обґрунтовано авторський підхід до поняття «трудова ресурси», під якими розуміють належний рівень освіти та кваліфікації, інтелектуальності та творчих здібностей працівників, що працюють на підприємстві, яке виробляє продукцію/надає послуги. Це підвищує його рівень цінності та забезпечує додаткову вартість. Автори акцентують увагу на достатній, обґрунтованій та оптимальній чисельності працівників, яка може змінюватися у разі потреби та з врахуванням плинності часу. Доведено, що використання трудових ресурсів в Україні під час війни супроводжується низкою складних проблем, які негативно впливають на економіку та добробут населення. Серед основних проблем виділено масову міграцію та переміщення населення, розриви в інфраструктурі, зменшення робочих місць, зниження безпеки праці, зменшення доходів населення, психологічний стрес та ін.

Ключові слова: трудові ресурси, працівники, населення, кваліфікація, війна, проблеми.

The article is devoted to the actual problems of effective labor resource utilization in Ukraine. Its purpose is to study the issues surrounding the utilization of labor resources in Ukraine. The authors employed various general scientific and specialized research methods to timely identify problems and formulate solutions. Through comparison and analysis, they identified and categorized the problems related to labor resource utilization, as well as devised strategies for addressing them amidst wartime conditions in Ukraine. The abstract-logical method was utilized for theoretical generalizations and to substantiate conclusions. An author's perspective on the concept of "labor resources" was developed, emphasizing factors such as education, qualifications, intelligence, and creativity of employees, all of which contribute to the enterprise's value and added value. The authors stress the importance of having an adequate, justified, and adaptable workforce, which may require adjustments over time. The article demonstrates that labor resource utilization during wartime in Ukraine is beset by numerous complex issues negatively impacting the economy and populace. These include mass migration and displacement, infrastructure gaps, job reductions, decreased security, income loss, psychological stress, among others. The authors also explored the repercussions of Russia's full-scale invasion of Ukraine on labor resources, which exacerbated labor shortages, decreased activity, scarcity of skilled personnel, job cuts, and increased unemployment rates. The practical significance of the article lies in its recommendations, conclusions, and insights, which can inform further scientific research on labor resources and guide problem-solving efforts.

Keywords: labor resources, workers, population, qualifications, war, issues.

Постановка проблеми. Питання дослідження якості та ефективності використання трудових ресурсів в сучасних умовах воєнного стану набуває все більшої актуальності та потребує належної уваги.

Ефективне використання трудових ресурсів передбачає ретельне планування і організацію робочих процесів та створення сприятливого робочого середовища, що стимулює продуктивність та творчість співробітників.

Це включає збалансоване розподілення завдань та відповідальності між співробітниками з урахуванням їхніх навичок та компетенцій. Чітка спрямованість на результати і чітка комунікація сприяють уникненню зайвих витрат часу та енергії.

Відмітимо важливість інвестування в розвиток персоналу та підтримка їхнього благополуччя сприяють оптимізації використання трудових ресурсів та досягненню високих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичним і практичним аспектам дослідження сучасного стану трудових ресурсів України присвятили свої праці такі науковці: Сьомченко В. В., Конєва А. В. [18], Боденчук Л. Б., Чебан М. П. [4], Тарасовський Ю. В. [19], Вінокуров Я. [6], Митрофанова А. С. [13]. Проблематику мотивації персоналу та ефективного їх використання розкрито у дослідженнях Мутерко Г., Михайлова Д. [14], Малецької О. І. [11]. Впродовж даного напрямку досліджень Бочко О. Ю., Скриньковський Р. М., Харук К. Б. [5] здійснювали розрахунки рівня ефективності праці персоналу підприємства. Науковцем Посвалюк О. [16] був проведений аналіз стосовно сучасних напрямів удосконалення парадигми управління персоналом підприємства. Назаренко С. А., Зачосова Н. В., Луценко О. В. [15] описали проблеми збереження та напрями розвитку кадрового потенціалу. Дослідження сучасного стану якості життя населення України проводилися Андрейцевою І. [1]. Водночас Маляр М., Доровці А., Половко І. [12] досліджували залежність рівня добробуту від доходів населення. Вченими Лучик С., Лучик В. [10], Артеменко А. К., Антощенковим В. В. [2], Посвалюк О. [16] досліджено теоретичні засади формування трудових ресурсів та формування сучасної парадигми управління трудовими ресурсами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявний арсенал наукових праць в українській економічній теорії недостатньо досліджені проблеми ефективності використання трудових ресурсів. Дослідження обмежувалися функціонуванням трудових ресурсів в умовах розвитку економіки. Відтак виникає необхідність дослідження проблем ефективного використання трудових ресурсів в Україні за умов воєнного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження проблем використання трудових ресурсів в Укра-

їні, яке вимагає комплексного підходу та використання різних методів. Для вчасного виявлення проблем, формування напрямів їх вирішення застосовано наступні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. За допомогою та порівняння виявлено та систематизовано проблеми використання трудових ресурсів та сформовано напрями їх вирішення в Україні під час війни. Абстрактно-логічний метод застосовано для теоретичних узагальнень та підбиття висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудові ресурси є невід'ємною частиною виробничих ресурсів, які являють собою промисловий і виробничий персонал підприємства/галузі. Рівень ефективності використання трудовими ресурсами характеризується рівнем кваліфікації та тим рівнем цінності, які вони приносять підприємству. Рівень ефективності використання трудових ресурсів визначається комплексом кількісних та якісних показників, які відображають продуктивність, задоволеність та мотивацію працівників, а також ефективність їхньої роботи при виконанні поставлених завдань.

Трудові ресурси є кількісною характеристикою робочої сили [17, с. 11]. У дослідженні Бендасюка О. О. трудові ресурси розглядаються як стосунки між суспільством, працівниками та окремими особами щодо виробництва, розподілу, перерозподілу та використання працездатності. Ці стосунки відображають інтереси всіх сторін, громадські потреби та рівень розвитку науково-технічного прогресу [3, с. 174].

Трудові ресурси, як економічна категорія, описуються як працездатна частина населення країни, яка має необхідний рівень фізичного і інтелектуального розвитку для виробництва матеріальних благ і послуг [20, с. 92].

Дунда С. П. обґрунтовує, що трудові ресурси характеризуються потенційною масою живої праці, яку має суспільство в даний момент часу для задоволення власних потреб, в тому числі для відтворення. При цьому автор наголошує, що атрибутивними характеристиками трудових ресурсів є структура, знання, професійний склад, кваліфікація, навички, досвід роботи, стан здоров'я, освіта, здатність до творчості, активність, вік [7].

Загалом трудові ресурси характеризуються певним рівнем освіти та кваліфікації, інтелектуальності та творчих здібностей, що підвищує рівень цінності для підприємства, яке виробляє продукцію/надає послуги

та забезпечує його додаткову вартість. При цьому чисельність працівників повинна бути достатньою, обґрунтованою та оптимальною та може змінюватися у разі потреби.

Особливі риси, які відрізняють трудові ресурси від будь-яких інших полягають у можливості висувати до керівництва вимоги щодо покращення умов роботи й оплати праці, відмовлятися від роботи добровільно, а також мати можливість звільнитися з роботи за власним бажанням [8, с. 419].

Використання трудових ресурсів в Україні під час війни супроводжується низкою складних проблем, які негативно впливають

на економіку та добробут населення. Серед основних проблем доцільно виділити найбільш важливі: масова міграція та переміщення населення, розриви в інфраструктурі, зменшення робочих місць, зниження безпеки праці, зменшення доходів населення, зниження безпеки праці, психологічний стрес та ін. При цьому для кожної з них доцільно сформулювати напрями їх вирішення (табл. 1).

В сучасних умовах значний вплив на трудові ресурси має повномасштабне вторгнення росії в Україну. Війна призвела до значного переміщення населення як у межах України, так і за кордон. Це стимулювало нестачу робочої сили в окремих регіонах, де

Таблиця 1

Проблеми використання трудових ресурсів та напрями їх вирішення в Україні під час війни

Проблеми використання трудових ресурсів в Україні під час війни	Напрями вирішення проблеми використання трудових ресурсів в Україні під час війни
Масова міграція та переміщення населення	Забезпечити доступ до соціальних послуг та працевлаштування для переміщених осіб
	Надання фінансової та психологічної підтримки, а також розробка програми, що допоможуть інтегрувати їх на нових місцях проживання
Розриви в інфраструктурі	Зосередження зусиль на відновленні пошкодженої інфраструктури, включно з дорогами, мостами, залізницями та об'єктами зв'язку
	Використання інвестиції та міжнародну допомогу для швидшого відновлення інфраструктури
Зменшення робочих місць	Підтримка підприємства, що постраждали від війни, шляхом надання фінансової допомоги та податкових пільг
	Залучення інвестиції для відкриття нових підприємств, що сприятиме створенню робочих місць
Зниження безпеки праці	Запровадження стандартів безпеки праці та забезпечити їх виконання на підприємствах
	Проведення регулярних інспекцій та навчання для працівників з метою покращення умов праці
Зменшення доходів населення	Запровадження програм фінансової допомоги для працівників, які втратили роботу через війну
	Підвищення мінімальної заробітної плати та забезпечення соціальну допомогу незахищеним верствам населення
Зниження безпеки праці	Забезпечення доступність освіти та професійної підготовки для тих, хто втратив роботу або змушений змінити професію
	Розробити програми перекваліфікації та навчання новим навичкам для поліпшення можливостей працевлаштування
Психологічний стрес	Запровадження програми психологічної підтримки для працівників, які зазнали стресу через військові дії
	Надання психологічну допомогу працівникам та їхнім сім'ям, особливо тим, хто постраждав від військових конфліктів

Джерело: систематизовано автором

рівень трудової активності суттєво знизився. Крім того військові дії завдали шкоди інфраструктурі, включно з дорогами, мостами, залізницями та іншими об'єктами. Це ускладнює доступ до місць роботи та впливає на транспортні можливості працівників.

Через військові дії багато підприємств призупинили свою діяльність, оскільки майно та обладнання було знищено, а ресурсів для їх відновлення недостатньо. Це призводить до скорочення робочих місць і підвищення рівня безробіття. Це, у свою чергу, спричинило нестабільність ситуації і працівники зіткнулися з небезпечними умовами праці, що впливає на їхній добробут і здоров'я. Така ситуація тягне за собою ряд проблем, зокрема нестабільність економічної ситуації та скорочення робочих місць призводять до зменшення доходів населення, що може ускладнювати економічне відновлення країни.

Війна може впливати на доступність та якість освіти та професійної підготовки, що може призвести до нестачі кваліфікованих робітників у певних галузях.

Відмітимо також, що війна має значний вплив на психологічний стан населення, включно з працівниками. Це може впливати на продуктивність праці та загальний рівень добробуту.

Для подолання цих проблем необхідно вжити низку заходів, включаючи підтримку тимчасово переселених осіб та біженців, відновлення інфраструктури, стимулювання економічного розвитку та створення робочих місць, забезпечення безпеки праці та психологічної підтримки працівників.

Висновки. Сформовано авторський підхід до поняття «трудові ресурси», під якими розуміють належний рівень освіти та кваліфікації, інтелектуальності та творчих здібностей працівників, що підвищує рівень цінності для підприємства, яке виробляє продукцію/ надає послуги та забезпечує його додаткову вартість.

Використання трудових ресурсів в Україні під час війни супроводжується низкою складних проблем, які негативно впливають на економіку та добробут населення. Серед основних проблем виділено масову міграцію та переміщення населення, розриви в інфраструктурі, зменшення робочих місць, зниження безпеки праці, зменшення доходів населення, психологічний стрес та ін.

Досліджено рівень впливу повномасштабного вторгнення росії в Україну на трудові ресурси, що призвело до переміщення населення як у межах України, так і за кордон. Це в свою чергу стимулювало нестачу робочої сили в окремих регіонах, зменшення трудової активності, відсутність кваліфікованих кадрів, скорочення робочих місць, підвищення рівня безробіття.

Практична цінність статті полягає у в тому, що основні положення, рекомендації та висновки, викладені у статті можуть бути використані в наукових дослідженнях, пов'язаних з трудовими ресурсами, в ході виявлення проблем та напрямів їх вирішення.

Перспективи подальших досліджень в даному напрямі є вивчення впливу чинників зовнішнього та внутрішнього характеру на діяльність та розвиток персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрейцева І. Доходи і якість життя населення України: сучасний стан. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>
2. Артеменко А. К., Антощенкова В. В., Пономарьова М. С. Мотивація та стимулювання праці в ефективному управлінні та інноваційній діяльності підприємства. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва «Економічні науки»*. 2020. № 1. С. 153–163. DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2020-1-152>
3. Бендасюк О. О. Особливості розвитку трудового потенціалу України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки. *Регіональна економіка*. 2010. № 1. С. 172–177.
4. Боденчук Л. Б., Чебану М. П. Трудові ресурси як фактор виробництва. *Modern Economics*. 2022. № 36. С. 19–24. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-03](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-03)
5. Бочко О. Ю., Скриньковський Р. М., Харук К. Б. Стратегічне планування маркетингу й ефективність праці персоналу підприємства. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. Київ, 2015. С. 62–67.
6. Вінокуров Я. Проблеми використання трудових ресурсів в Україні, *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/16/705494/>
7. Дунда С. П. Роль трудових ресурсів в ефективному функціонуванні ресурсного потенціалу підприємства. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd66d876-0a58-4690-b8e7-73e3779183f7/content>

8. Єлець О. П., Гармаш І. О. Трудові ресурси підприємства та підходи до їх оцінки. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 19. С. 418–422. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/72.pdf
9. Кошій О. В. Проблеми та перспективи розвитку трудових ресурсів в Україні. *Економічний форум*. 2020. № 1(1) С. 140–147. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-1-20>
10. Лучик С., Лучик В. Дистанційна праця: проблеми мотивації. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2022. № 1. С. 60–69. URL: https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/2426/8/Luchyk_S_Luchyk_V_Dystantsiina_pratsia_problemy_motyvatsii_2022.pdf
11. Малецька О. І. Облік персоналу підприємств: методичні основи дослідження процесу формування і використання. *Демократичне врядування*. 2013. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_35
12. Маляр М., Доровці А., Половко І. Аналіз індикаторів впливу на рівень добробуту населення України. *Наукові перспективи*. 2024. № 2(44). URL: <https://11l.innk/pCZOK>
13. Митрофанова А. С. Трудові ресурси як фактор повоєнного відновлення економіки України в умовах постіндустріалізації. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5(19) DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5\(19\)-111-122](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5(19)-111-122)
14. Мурерко Г., Михальов Д. Особливості мотивації персоналу підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-141>
15. Назаренко С. А., Зачосова Н. В., Луценко О. В. Проблеми збереження та розвитку кадрового потенціалу в системі HR-менеджменту підприємства у воєнний час. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2024. № 1 (42). С. 91–96.
16. Посвалюк О. Виклики та концепція змін сучасної парадигми управління персоналом підприємства для повоєнної економіки України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-108>
17. Соколов А. В. Трудові ресурси як чинник впливу на стійкий соціально-економічний розвиток. *Економіка та підприємництво*. 2015. № 5 (86). С. 10–14.
18. Сьомченко В. В., Конєва А. В. Дослідження сучасного стану трудових ресурсів України. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.107>
19. Тарасовський Ю. В. Україні 11,7 млн економічно активних осіб, з них працюють близько 9,3 млн – дослідження. *Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-11-7-mln-ekonomichno-aktivnikh-osib-pratsyuuyut-blizko-9-3-mln-doslidzhennya-06072023-14650>
20. Чалий О. І., Лобза А. В. Трудові ресурси: аспекти формування та розвитку : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. фін. ек. ін-т, 2003. С. 92–96.
21. Череп О., Калюжна Ю., Михайліченко Л. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-24>

REFERENCES:

1. Andreitseva I. (2021) Dokhody i yakist zhyttia naseleння Ukrainy: suchasnyi stan [Incomes and quality of life of the population of Ukraine: current status]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>
2. Artemenko A. K., Antoshchenkova V. V., Ponomarova M. S. (2020) Motyvatsiia ta stymulivannia pratsi v efektyvnomu upravlinni ta innovatsiinii diialnosti pidpriemstva [Gritsishen DO Assessment of stakeholders' trust in Ukraine from the standpoint of preventing and combating economic crime]. *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva „Ekonomichni nauky”*, vol. 1, pp. 153–163. DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2020-1-152>
3. Bendasiuk O. O. (2010) Osoblyvosti rozvytku trudovoho potentsialu Ukrainy v umovakh perekhodu do innovatsiinoi modeli ekonomiky [Peculiarities of the development of the labor potential of Ukraine in the conditions of the transition to an innovative model of the economy]. *Rehionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 172–177.
4. Bodenchuk L. B., Chebanu M. P. (2022) Trudovi resursy yak faktor vyrobnytstva [Labor resources as a factor of production]. *Modern Economics*, vol. 36, pp. 19–24. DOI: [https://doi.org/10.3121/modecon.V36\(2022\)-03](https://doi.org/10.3121/modecon.V36(2022)-03)
5. Bochko O. Iu. Skrynkovskiy R. M., Kharuk K. B. (2015) Stratehichne planuvannia marketynhu yefektyvnist pratsi personalu pidpriemstva [Strategic marketing planning, labor efficiency of the company's personnel]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Kyiv, pp. 62–67.
6. Vinokurov Ya. (2023) Problemy vykorystannia trudovykh resursiv v Ukraini [Problems of using labor resources in Ukraine]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/16/705494/>
7. Dunda S. P. Rol trudovykh resursiv v efektyvnomu funktsionuvanni resursnoho potentsialu pidpriemstva [The role of labour resources in effective functioning of enterprise's resource potential]. Available at: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd66d876-0a58-4690-b8e7-73e3779183f7/content>

8. Yelets O. P., Harmash I. O. (2017) Trudovi resursy pidpriemstva ta pidkhody do yikh otsinky [Labor resources of enterprise and approaches to their estimate]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, vol. 19, pp. 418–422. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/72.pdf
9. Koshchii O. V. (2020) Problemy ta perspektyvy rozvytku trudovykh resursiv v Ukraini [Problems and prospects of labor resources development in Ukraine]. *Ekonomichniy forum*, vol. 1(1), pp. 140–147. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-1-20>
10. Luchyk S., Luchyk V. (2022) Dystantsiina pratsia: problemy motyvatsii [Remote work: problems of motivation]. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*, vol. 1, pp. 60–69. Available at: https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/2426/8/Luchyk_S_Luchyk_V_Dystantsiina_pratsia_problemy_motyvatsii_2022.pdf
11. Maletska O. I. (2013) Oblik personalu pidpriemstv: metodychni osnovy doslidzhennia protsesu formuvannia i vykorystannia [Enterprise personnel accounting: methodical bases of the study of the process of formation and use]. *Demokratychnе vriaduvannia*, vol. 12. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_35
12. Maliar M., Dorovtsi A., Polovko I. (2024) Analiz indyikatoriv vplyvu na riven dobrobutu naselennia Ukrainy [Analysis of indicators that affect the level of Well-being of the population of Ukraine]. *Naukovi perspektyvy*, vol. 2(44). Available at: <https://11l.ink/pCZOK>
13. Mytrofanova A.S. (2023) Trudovi resursy yak faktor povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy v umovakh postindustrializatsii [Labor resources as a factor of the post-war recovery of the economy of Ukraine in the conditions of post-industrialization]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, vol. 5(19). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5\(19\)-111-122](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5(19)-111-122)
14. Muterko H., Mykhalov D. (2024) Osoblyvosti motyvatsii personalu pidpriemstva v umovakh voiennoho stanu [Features of the motivation of enterprise staff under the conditions of marital state]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-141>
15. Nazarenko S. A., Zachosova N. V., Lutsenko O. V. (2024) Problemy zberezhennia ta rozvytku kadrovoho potentsialu v systemi HR-menedzhmentu pidpriemstva u voiennyi chas. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia [Problems of preservation and development of staff potential in the hr-management system of the enterprise in wartime]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznepp. ta upravlinnia*, vol. 1 (42), pp. 91–96. (in Ukrainian)
16. Posvaliuk O. (2024) Vykylyky ta kontseptsiiia zmin suchasnoi paradyhmy upravlinnia personalom pidpriemstva dlia povoiennoi ekonomiky ukrainy [Challenges and the concept of changes in the modern paradigm of enterprise personnel management for the post-war economy of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-108>
17. Sokolov A. V. (2015) Trudovi resursy yak chynnyk vplyvu na stiiky sotsialno-ekonomichniy rozvytok [Human resources as a factor of influence on the sustainable socio-economic development]. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 5 (86), pp. 10–14. (in Ukrainian)
18. Somchenko V. V., Konieva A. V. (2021) Doslidzhennia suchasnoho stanu trudovykh resursiv Ukrainy. *Efektivna ekonomika*, vol. 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.107>
19. Tarasovskyi Yu. V. (2023) Ukraini 11,7 mln ekonomichno aktyvnykh osib, z nykh pratsiuiti blyzko 9,3 mln – doslidzhennia [Ukraine has 11.5 million economically active persons, of whom nearly 1,000,000 are researchers]. *Forbes Ukraine*. Available at: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-117-mln-ekonomichno-aktivnikh-osib-pratsyuyut-blizko-93-mln-doslidzhennya-06072023-14650>
20. Chalyi O. I., Lobza A. V. (2003) Trudovi resursy: aspekty formuvannia ta rozvytku [Labor resources: aspects of formation and development] : monohrafiia. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovskiy derzh. fin. ek. in-t, pp. 92–96. (in Ukrainian)
21. Cherep O. Gh., Kaljuzhna Ju. V., Mykhajlichenko L. V. (2023) Osoblyvosti upravlinnja personalom v umovakh voiennoho stanu [Features of personnel management under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 48. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2214/2136/>